

Območje jugovzhodne neviodunske vpadnice v ljudskem izročilu

Jernej Rihter

This article deals with oral tradition which refers to the south-eastern periphery of the land that belongs to the village Drnovo pri Krškem (Roman Municipium Neviodunum). There are two important localities named Sap and Bore. Especially the latter locality is known as a place of numerous oral traditions which are connected with supernatural beings, and it is also known as a location of the “Roman gate”. With the introduction of material and intangible circumstances, we are trying to understand the formation of the tradition of “Roman gate”. It turns out that we need a broader review. We are attempting to highlight the location with information of the field partition and archaeology. Results show that the area of Sap-Bore represents the south-eastern border of land that belongs to village Drnovo and it also coincides with the southeast Roman necropolis of Neviodunum. A similar situation is repeated in other necropolises of Neviodunum. With mapping of points of supernatural experiences, the image of the mythical landscape of Drnovo is drawn. The extent of mythical landscape is limited with the archaeological remains of Neviodunum. In this regard, the area of Sap-Bore stands out as one of the liminal points of the mythical landscape of Drnovo. Accordingly, the meaning of the tradition of Roman gates and supernatural experiences at this location are more evident. In this way, shaped topographical unit as a mythical unit of inhabitants of Drnovo (the settlement of which sat right above the Roman ruins) the process of the appropriation of Roman history into the narration of their own origins was taking place.

KEYWORDS: oral tradition, Roman gate, Neviodunum, archaeological topography, mythical landscape.

UVOD

Območje današnje Cerkljanske ceste (Drnovo–Cerklje ob Krki) je v arheološki literaturi od 19. stoletja dalje znano kot prostor jugovzhodne nekropole antičnega mesta Nevioduna (dan. Drnovo pri Krškem) in trase njegove vpadnice ter južnega vododvoda. Manj znana pa je vloga tega prostora kot gradnika pokrajine v ljudski percepciji. O tej vlogi priča ustno izročilo, ki se prostorsko osredotoča predvsem na območje med ledinama Sap in Bore ob Cerkljanski cesti. Med njima še zlasti Bore prevzemajo ključno vlogo nosilke številnih izročil. Pred drugo svetovno vojno so bili tu še vidni nekateri

topografski znaki, ki so jih ljudje povezovali z izročilom o rimskih vratih, kot vhodom v rimsko mesto *Nevidunum*. Temu se pridružujejo tudi druga pričevanja o nekdanjem izgledu tega prostora in o nadnaravnih doživetjih. Ker pa je bilo to območje v zadnjih desetletjih precej degradirano, za njegovo razumevanje poskušamo rekonstruirati tudi preteklo podobo pokrajine. Območje je predstavljalo sestavni del polja vasi Drnovo oz. njegovih mejnih delov, zato se oziramo tudi za primerjavami z drugih delov polja. Gre za veliko količino zgoščenega spomina na enem mestu, zato se sprašujemo, zakaj se ta koncentrira ravno tu, in ne kje drugje? Vzroke poskušamo iskati s soočanjem arheološke topografije, izsledkov retrogradne analize zemljiškega katastra, toponimije, nekaterih historičnih virov in folkloristike.

DANAŠNJE PROSTORSKE OKOLIŠČINE OBRAVNAVANEGA PROSTORA

Ledina Bore (Sl. 1:1) danes zajema okoli 7 ha njivskih in drugih površin, ki so s treh strani omejene z do nekaj deset metrov širokim pasom grmičevja in drevja, z izjemo jugozahodne strani, kjer poteka trasa nekdanje¹ Cerkljanske ceste. Ta komunikacija je najpomembnejša povezava jugovzhodnega obrobja krškopoljskih vasi ob Krki z osrednjim križiščem pri Drnovem. Od leta 1894 je sodila med okrajne ceste², kasneje je bila banovinska³. Cesta je bila dolgo makedamska, vendar kljub temu visoko dvignena nad polje.

Razdaljo med Borami in Drnovim, južno ob Cerkljanski cesti, predstavljata najprej ledina Ščike Sl. 1:3), nato pa v dolžini okoli 500m še ledina Sap/Na sap (Sl. 1:2). Skupaj kilometrska razdalja med začetkom ledine Sap in koncem ledine Bore je območje našega preučevanja.

Izgradnja avtoceste Ljubljana–Zagreb je v 1950-tih letih ledino Sap presekala na dva neenaka dela. Cerkljanska cesta je bila odtlej proti jugu speljana v podvozu. Podvoz je kot avtocestni »most« dobil ime »cerkljanski most« (Sl. 1:4) in je pri mlajših generacijah prevzel vlogo orientirja v prostoru, kar pomeni, da so nanj odtlej prostorsko vezana tudi nekatera izročila. Enovitost drnovskega polja se je s tem pretrgala, kar se danes zrcali v količini in kvaliteti prostorskih informacij izročil, povezanih z južnim poljem. Pri starejših generacijah, ki so živele v pokrajini brez te meje, pa ima v izročilu nesporno vlogo glavnega orientirja v tem delu polja gozdnič ledine Bore.

Obravnavani odsek Cerkljanske ceste med ledino Sap in Borami je v zadnjem poldrugem desetletju poleg izgradnje dodatnega avtocestnega pasu in komasacije zemljišč naposled doletela še ukinitvev starodavne trase Cerkljanske ceste. Tako fizično spremenjen prostor v konceptiji drnovskega in drugih polj ne funkcioniira več. Zato so za rekonstrukcijo preteklega okolja in izročil ter osvetlitve tega dela polja v konceptiji prostora še

¹ Ta je bila pred dvema letoma prestavljena južneje zaradi podaljšanja vzletno pristajalne steze vojaškega letališča Cerklje ob Krki.

² Slovenec (16.2.1894).

³ KLDB, str. 257.

posebej dragoceni podatki generacij izpred druge svetovne vojne.⁴ Pri tem poskušamo k obravnavi pritegniti vsa do sedaj znana izročila, ki opisujejo prostor, saj menimo, da so v času nastanka opisovala povsem stvarne okoliščine.

GRADIVO

»Otroci so se bali it mimo Bor, mi je pripovedoval ate. V Borah rastejo hacanke⁵ in tam so bile rimske vrate! Bori naj bi bili v ograji. Stalo je tam kamenje in večkrat sem slišal, da so bile tam rimske vrate. Iz tiste strani, iz Cerkelj, kjer je grmovje, je bilo kamenje, kot nekakšen zid. Na levo za tistim potom, kjer je zdej njiva, tam je bilo zidovje. Tam se je še prav videlo, da je bilo na vsako stran kar precej na visoko kamenja, in to so pravili, da so bile vrate od rimskega mesta in tu se je šlo notri. To se je še videlo, ker so bili tam travniki in hacane po tem pa jih je nekdo iztrebil in napravil njivo. To je imel nekdo iz Krškega. Poprej so bili tam velikanski bori in ko so otroc v mlin vozili na Piroško, jih je bilo tam zmeraj strah.⁶ (Rihter 2015, 235). Po drugi varianti je veljalo: *Rimska vrata so od Borov naprej, tam je bil breg, po tem pa so Nemci cesto izravnali. Tam kjer je sedaj asfalt flikan, se še danes nekaj poseda. Nemci so med vojno nekaj borov posekali.*⁷(Rihter 2015, 235).

V času »Turkov« naj bi na Drnovem živela slepa ženska, ki je natančno vedela, kje med ledino Sap in Borami je zakopano zlato tele »Ona je točn vedla, kje je zlato tele, ka je na Drnovem resnično zlato tele ... in Rimlani so mel, ... za časa Turku, to je moj ata men govoru, je riku, tista ženska je oslepela, ampak če bi jo oni parpelal na tisto mesto, je vedla kej je ... edino ona, to je blo za časa Turku, ker je pa mojem ateti njegov ate povedu, /.../ « (Rihter 2015, 235).

Nadnaravna plast izročila, zabeležena na Drnovem tja postavlja brezglavca in strahove, na nekoliko širše območje do nekdanje Kerinove hoste pa tudi kače in nasploh strašenje: *Stari /Ime/ je tam nekoč srečal človeka brez glave, ves prestrašen je potegnil nož! Pri Borah je marsikdo kaj videl.⁸ Za Bore je mama rekla, da so tam strahi.⁹ Strašili so, da se v Borah nekaj dogaja, da so tam nekakšni strahovi. Strašili pa so nas tudi za bližnjo Kerinovo hosto (kjer se je pozneje ustalilo romsko naselje Kerinov grm (Sl. 1: 5), op. J. R.),*

⁴ Ljudsko izročilo prebivalcev Krškega polja smo sistematično zbirali (in beležili na različne medije) med leti 2004 in 2016. Nesistematično zbiranje pa je potekalo že najmanj desetletje in pol poprej, večinoma v obliki neformalnih pogovorov ob delu na domovih, na polju, ob različnih opravilih, opravih in dogodkih ipd. Večina tu uporabljenega izročila je povzeto po Rihter (2015). Pričevanja so bila največkrat zapisana sproti na različne medije, kadar okoliščine tega niso dopuščale pa tudi pozneje. Z nekaterimi informatorji so bili naknadno opravljeni dodatni pogovori. Vsi pripovedovalci so anonimni (naključna tričrkovna oznaka). Vsa pričevanja so v izvirmiku preverljiva pri avtorju, v posameznih primerih, ob morebitnem interesu, tudi z možnostjo zagotovitve osebne komunikacije s pripovedovalci.

⁵ Narečna beseda za drevo robinje, ki jo tod imenujejo tudi *gacja*, *gacana* ali *hacana* oz. *hacanka*.

⁶ Informator ARD.

⁷ Informator LPT.

⁸ Informator VVK.

⁹ Informator NAD.

ko smo včasih tja stekli v gozdne jagode. Pravili so, da so tam kače. Ne vem, zakaj bi se morali tiste hoste tako bati.¹⁰ V Borah straši!¹¹ Pri Borah so prebivalci vasi Zasap in Črešnjice pri Cerkljah ob Krki videvali lučke, kot čaravnice ter verjeli, da se tam tudi zbirajo: »/.../ pri Borah, lej jo lučko – compranca leti! Comprance so pri Borih, tam se zbirajo. Rumene ali plavkaste lučke!¹² Stanje Bor med obema vojnama slikovito opisujejo naslednja pričevanja: *Tam je bilo kakor v džungli, vse zaraščeno, vsakega je bilo tam strah iti. Tista hosta je Havelkova iz Krškega in ko je nekoč pogorela – gasili so jo krški gasilci, ki so nazaj grede še pili v eni od tedanjih drnovskih gostiln – ni bilo več slišati o strašenju.*¹³ V Borah so njive od cerkljanske fare, zato so ograjene z grmovjem, tam prej ni bilo kaj prida zemlje, bolj valovito, kot gmajna.«¹⁴ Na Bregah se je ohranil spomin, da naj bi tam imeli grajski iz Leskovca svoj lovski park: *V Borah so imeli lovski park, tam je bilo lovsko, grofovski lovci so imeli tam jago. Bil je tam gozdič; debeli bori, ki so jih po 2. svetovni vojni posekali, predel pa razdelili. Zgradbe ni bilo nobene, zadrževale pa so se tam živali.*¹⁵ (Rihter 2015, 234–235). Poljska pot med Mrtvicami in Gorico, ki vodi mimo Bor, je v izročilu znana tudi kot Zeleni pot (Sl. 1; ZP1). Okvirno po njeni trasi naj bi po ljudskem izročilu iz smeri Viher potekala tudi rimska cesta (Rihter 2015, 234). V bližini Bor je med drugo svetovno vojno strmoglavilo nemško vojaško letalo,¹⁶ v povojnem času pa še dve letali jugoslovanskih zračnih sil.¹⁷ V zadnjih desetletjih poročajo o več tragičnih avtomobilskih nesrečah na lokalni cesti na območju Bor in pri podvozu na ledini Sap.¹⁸ Za to lokacijo je iz Kerinovega grma znana pripoved, da so videli 3–4 m velikega človeka – kot prikazen, ki je izginila v podvozu.¹⁹

Če na kratko povzamemo. S pomočjo ljudskega spomina smo izvedeli, da je v Borah v prvi polovici 20. stoletja obstajal borov nasad, ki je ledini najverjetneje tudi dal ime. Sprva je ime označevalo le nasad, pozneje pa je k njej zapadlo vse, kar se je v neposredni okolici zaraščalo. Bližnja okolica je bila poraščena z grmovjem in gosto podrastjo že pred 2. svetovno vojno, ko je predel deloma pogorel, vendar ne v celoti, saj so tu med okupacijo Nemci še lahko sekali borovce, nekaj pa jih je ostalo še v povojnem obdobju. Predel je bil sicer slaboroden in valovit, ob robovih pa poraščen z grmovjem, kar je vzbu-jalo vtis ograjenosti. V tej »ogradi« naj bi bilo tudi grofovo lovišče. Zemljišča znotraj te so obdelovale vasi Cerkljanske fare, gozd oz. nasad borov (ali del tega območja) naj bi bil v 1930-tih v lastništvu Havelkovih iz Krškega. Ledina Bore je v širši okolici ljudi navdajala z občutki nelagodja, saj je tu obstajala nevarnost stika z nadnaravnim. Tu je bil viden brezglavec, velikanski človek kot prikazen in lučke kot čaravnice, ki naj bi se

¹⁰ Informator RVA.

¹¹ Informator MIM.

¹² Informator ZSR.

¹³ Informator VVK.

¹⁴ Informator VMA.

¹⁵ Informator VKC.

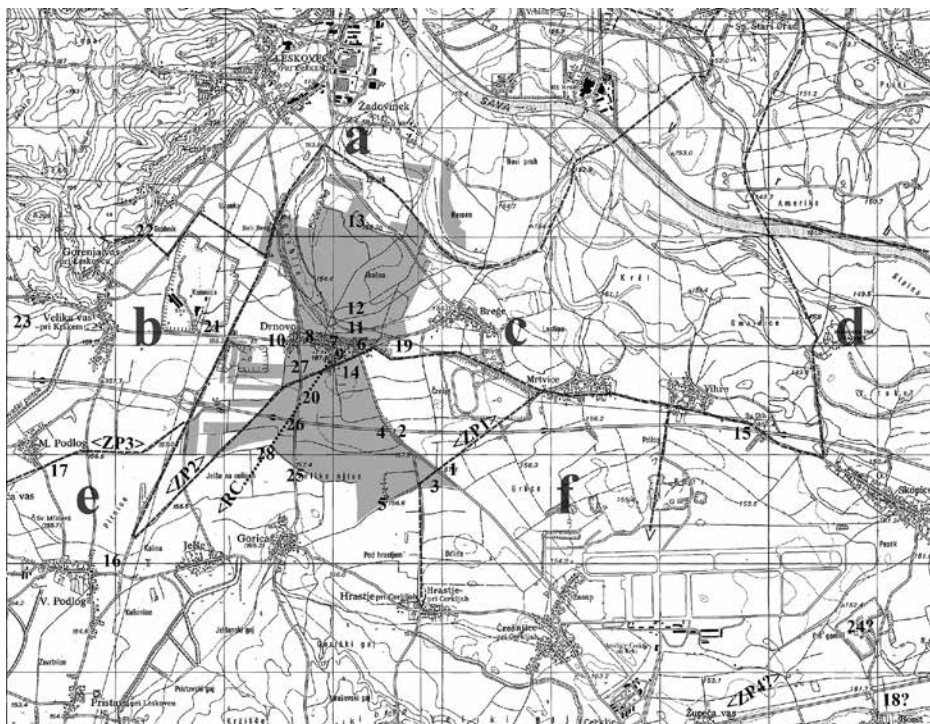
¹⁶ Informator ARD, LPT.

¹⁷ Informator ZSR.

¹⁸ Informator ZSR, SJR, MIM.

¹⁹ Informator DAV.

tu tudi zbirale, verjeli pa so tudi, da so tu stala rimska vrata mesta Nevioduna ter da je nekje tu zakopan tudi zaklad. Dogodki v sodobnem času prostor povezujejo s tragičnimi dogodki in nadnaravnimi doživetji.

Sl. 1. Prostor obravnave na TTN25. Prosojno sivo obarvano območje predstavlja polje vasi Drnovo leta 1824. Črtkano in oznake od a – f so meje katastrskih občin: a – k. o. Leskovec pri Krškem; b – k. o. Senuše; c – k. o. Drnovo; d – k. o. Krška vas; e – k. o. Veliki Podlog; f – k. o. Cerklje ob Krki. Druge oznake: 1 – Bore; 2 – Sap/Na sap; 3 – Ščike; 4 – Cerkljanski most; 5 – Kerinova hosta/Kerinov gm; 6 – Gruble; 7 – Cesta; 8 – Fara; 9 – Kot; 10 – Pasje polje; 11 – Mala barovna; 12 – Barovna; 13 – Za veliko barovno; 14 – Podorence/Nokmetov travnik/Nokmetove podorence; 15 – Cerkev sv. Urha; 16 – miljniki pri Velikem Podlogu; 17 – *Per Kamenu*; 18? – *per Belim Kamem*; 19 – Kamen/Kamni/Na kamnah; 20 – Kamenca/Na kamencah; 21 – Kamenca; 22 – Škratov breg (Gorenja vas); 23 – Škratov breg (Velika vas); 24? – Gomila pri Borštu; 25–28 – mesta nadnaravnih doživetij (gl. tekst); ZP1-4 – Zeleni pot; RC – rimska cesta;

PROSTORSKA REKONSTRUKCIJA OBMOČJA MED LEDINO SAP IN BORE ZA DOBO ZADNJIH DVEH STOLETIJ

Razvoj območja med ledino Sap in Bore je za dobo zadnjih 250 let kartografsko dobro dokumentiran. Jožefinski vojaški zemljevid (1763–1787)²⁰ in druga vojaška izmera, ki je bila na območju Krškega polja izvedena med 1806–1829/30 (Rihter 2015, 184)

²⁰ Glej v: Rajšp in Ficko (1996, sekcija 220).

pri Borah še ne zarisuje gozdiča. Bore so bile v 19. stoletju skrajna jugovzhodna točka starega drnovskega polja (Rihter 162; Sl. 62). Današnji obseg ledine Bore je leta 1825 predstavljal le skrajni severozahodni vogal sicer 45,82 ha velike njivske površine Antona Aleksandra grofa Auersperga (znanega kot pesnika Anastazija Zelenca (Grün) s Šrajbarskega Turna v Leskovcu pri Krškem²¹ (od slej turnski Auersperg) (Rihter 2015, 234). Ta njiva v katastrskem oziru ni doživela nikakršnih sprememb najmanj do časa nastanka reambulirane katastrske karte iz leta 1869.²² Šele v prvem desetletju po 1869 je prišlo na območju današnjih Bor do pričetkov oblikovanja fizične podobe, kot nam jo pol stoletja pozneje slika ustno izročilo in kvadratata tloris zaraslega predela na t. i. avstrijski specialki iz leta 1882²³, ko je tu že zarisan gozdič, enako tudi leta 1943²⁴. Kdaj natančno po zemljiški odvezi je lastništvo s turnskega Auersperga prešlo na druge posameznike, podrobneje nismo raziskovali, del zaraščenega zemljišča že do 1930-tih, kot priča ljudski spomin. Vsekakor pa so bila drevesa v času nemške okupacije že primerna za posek (gl. Gradivo).

Historični podatek, da je bila ob izteku fevdalne dobe tu njiva v lastništvu Auersperga, ne zadostuje za razumevanje izročila o grofovem lovišču, ki naj bi bilo »ograjeno«, saj so pogoji za to nastopili šele po letu 1869, ko je predel že poraščen/zasajen. Šele tedaj bi tu lahko pričakovali »lovski park«, morda oboro, ali verjetneje remizo in tudi morebitne fizične ostanke, ki so značilni za te (prim. Gotzmann, 2015, 400–402: Abb. 2; Witticke 2015). Vprašanje pa je, če so takrat Bore še bile v lastništvu turnskega Auersperga (prim. Pirkovič 1966), saj je ljudsko povezovanje tega prostora z njihovim loviščem lahko tudi zgolj odmev njegovega preteklega lastništva.

Ostaja pa tudi možnost, da so bile Bore šele po letu 1918 in do 1942 (prim. Arh 1997, 22–23; Pirkovič 1966) povezane z dejavnostmi Auerspergovega sorodnika Hansa Gagerna (a. 1942, 2, prim. Preinfalk 2012, 90), ki je tedaj živel na turnski graščini in v svojih drevnicah (že pred letom 1938) gojil kanadske bore (Gagern 1938; 1940). Kakor njegov brat, pisatelj Friedrich, je bil tudi on zavzet lovec in slikar lovske motivike, zelo povezan s krškopoljskimi lovišči (Arh et al. 1997, 22–24; Pirkovič 1966).

RETROGRADNA ANALIZA ZEMLJIŠKEGA KATASTRA

Z retrogradno analizo zemljiškega katastra iz leta 1824/1825 je bilo omejeno polje vasi Drnovo in sosednjih polj (Sl. 1: prosojno sivo). Pri tem je bila rekonstruirana prostorska razprostranjenost zemljišč, ki sega najmanj v 16. stoletje, kažejo pa se obrisi še starejših prvin polja. Drnovo ima zemljiške deleže na zgornjem polju (tj. na pleistocenski terasi, gl. tudi *I. Rimska* ...) in v spodnjem polju (na holocenskih terasah) v nekdanji

²¹ SI ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, k. o. Cerklje ob Krki: mapni list II N 364A (1824); zapisnik zemljiških parcel N364 PS (25. 4. 1825).

²² SI ARS, AS 181, Reambulančni kataster za Kranjsko, k. o. Cerklje ob Krki: mapni list 2 N 364A (1869).

²³ Gurfeld, Rann und Samobor. Bl 5655. 1:75.000. Militärgeographisches Institut (1882). Dostopno, 24.4.2014: www.dlib.si

²⁴ Gurfeld und Rann. 5655. 1:75.000 Militärgeographisches Institut (1943). Dostopno: www.dlib.si (13.1.2017).

poplavni ravnici. Ugotovljeno je bilo, da ledini Sap in Bore ležita ob skrajnem JV robu zgornjega drnovskega polja. Za naselbinski del vasi je bilo ugotovljeno, da je obcestni tloris vasi starejši od gručastega ob vaški cerkvi sv. Janeza Krstnika. Vaški predel im. Gruble (Sl. 1; 6) se sprva izogiba predelu, ki je v arheološki literaturi znan kot območje foruma z najizdatnejšimi rimskodobnimi naselbinskimi ostanki. Ta del je bil še vse do 1960-tih namenjen srenjski uporabi, za pašo, v 19. stoletju pa so se tu dokumentirano izvajala velika prekopavanja za rimskim gradbenim materialom. Ostala obcestna predela Fara (Sl. 1; 8) in Cesta (Sl. 1; 7), skupaj z Grublami s svojimi zemljiškimi deleži posegajo v najstarejše zemljiške skupine drnovskega zgornjega polja. Predel im. Kot (Sl. 1; 9), ki se deli na vhodni in zahodni del, zbran v gruči okrog cerkve, v svojih poljskih deležih nastopa v večji meri v spodnjem polju na največjih razdaljah od vasi v poplavni ravnici. V zgornjem polju pa sta ta vaška predela, bolj kot drugi, zastopana na obrobjih starejših zemljiških skupin in predvsem na območjih nevioudunskih nekropol. Najmlajši vaški predel im. Pasje polje (Sl. 1; 10) se je oblikoval na robu starejšega vaškega predela Fara in med pričetkom zahodne nevioudunske nekropole, ki je bila najboljšežnejša. Naselbinski del vasi se popolnoma izogne nekropolam tako, da se umesti mednje četudi se pri tem vkoplje v antične ruševine. Najtrdnjšo mejo pri delitvi polja predstavlja Cerkljanska cesta. Njena dolgoživa prostorska vloga se zrcali tudi pri oblikovanju novoveških poljskih mej, ki je npr. polje vasi Brege ne prestopi. Na splošno je torej razvidno, da imajo največje deleže zemljišč na območjih nekropol le najmlajši vaški predeli in da se deli polja starejših vaških predelov izogibajo tako nekropolam, kot tudi nekaterim drugim prostorom, kjer so arheološki ostanki najizdatnejši (Rihter 2015, 1–168).

ARHEOLOŠKA TOPOGRAFIJA CERKLJANSKE CESTE

Celotno področje ob Cerkljanski cesti, katere trasa okvirno sovпада s potekom jugovzhodne nevioudunske vpadnice (Bezljaj 1888, 564; Petru in Petru 1978, Topličanec 2008, 59; Urankar in Novšak 2003, 31), je ob nekropoli na ledini Sap znano tudi kot trasa južnega nevioudunskega vodovoda. Nekropola (z rimsko cesto) je bila v času izkopavanj Jerneja Pečnika topografsko omejena med 390-tim in 590-tim tekočim metrom današnje Cerkljanske ceste od križišča v vasi (Bezljaj 1888, 564). Danes vemo, da so grobovi gotovo še na 900 m, kot so pokazala izkopavanja, kar pomeni območje Cerkljanskega mostu (Sl. 1; 4). Ob njih je bila potrjena tudi trasa rimske ceste in južnega nevioudunskega vodovoda (Urankar in Novšak 2003; Krajšek 2003). Simon Rutar je zapisal, da rimske razvaline ostajajo še zlasti neraziskane v jugovzhodnem delu nevioudunskega območja (Rutar 1899, 118), ki predstavlja območje naše obravnave. Nekropola v smeri jugovzhoda ob Cerkljanski cesti topografsko še ni zaokrožena.

PO SLEDEH LJUDSKE TOPOGRAFIJE

V naslednjih točkah iščemo razloge za ljudska topografska opažanja sporočena v izročilu, in sicer za »valovitost« terena in obstoja »rimskih vrat, kot arhitekture oz. »brega«.

1. RIMSKA VRATA KOT NARAVNA VALOVITOST TERENA?

Navedbo v izročilu, da je bil svet v Borah »bolj valovit, kot gmajna«, je treba pretresti v kontekstu lastnosti celotnega polja vasi Drnovo. Gre namreč za opažanje Drnovcev, ki so imeli svoje srenjske pašnike le na holocenskih savskih terasah. Največja sta bila na ledinah Mala barovna (Sl. 1; 11), Barovna/Borovina (Sl. 1; 12) in Za veliko barovno (Sl. 1; 13), ki so vse močno prepredene s starimi savskimi strugami. Na Drnovem je ime *barovna* celo sinonim za pašnik oz. gmajno, ki je valovita (Rihter 2015, 37, 70–76, 172; op. 116). Njihovo opažanje na ledini Bore je torej na mestu, stanje površja je očitno nosilo zaznavne sledove naravnega ali antropogenega preoblikovanja. Razlogov za to je lahko več.

V geomorfologiji in hidrografiji se poimenovanje »vrata« vedno navezuje na prehod med nižjim in višjim oz. koptim in otočjem (Badjura 1953, 96 in 260). Bore ležijo na površini zgornjepleistocenske terase²⁵ (prim. Verbič 2004, 183–184, 191 in Sl. 2). Njena površina se danes na pogled zdi ravna zaradi kmetijske obdelave, vendar je površina proda pod tlemi izrazito valovita. Nekdanja površina aluvialnega vršaja je bila namreč prepredena z vzdolžnimi sipinami v smeri toka reke (undulacije) po vršaju, v prevladujoči smeri sever–jug. Vrhovi sipin so bili do danes praviloma erodirani zaradi premeščanja materiala ob oranju v dna sipin (Verbič 2004, 183–184, 191 in Sl. 2).

Na območju njiv v Borah danes s prostim očesom na površju ni vidnih izrazitih naravnih undulacij v prodni podlagi, ena večjih omejuje Bore šele vzdolž severovzhodne strani, druga pa na južni strani ob Cerkljanski cesti²⁶, ki jo označuje že druga vojaška izmera v dolžini več kot okoli 200m.²⁷

Vtis valovitosti Bor bi lahko dajale tudi opuščene njive, katerih topografija bi se pod določenimi pogoji lahko kazala na površju borovega nasada. Kot smo že dejali, so stoletja oranja polje v okolici Drnovega izravnala do te mere, da to stoječemu človeku vzbuja vtis skoraj popolne izravnosti, ki jo prekinjajo le moderni vzdolžni jarki, kot meje parcel in privzidignjeni moderni *urati* (narečna beseda za ozare). Med njimi pa so v določenih primerih dobro vidne tudi sledi starejših *urativ*, parcelnih mej in celo načinov oranja. Možno je, da so bili v začetku 20. stoletja na območju Bor še vidni znaki starih/opuščenih njiv iz 19. stoletja. Toliko bolj, ker je bila tam poprej njiva turnskih Auerspergov, ki je znašala več kot 45 ha (gl. *Prostorska ...*), kar pomeni, da ni bila orana v enem kosu, temveč, kot tu pravijo, *na odmitk* ali *odmetk*²⁸, katerega princip je drugod imenovan oranje

²⁵ Od slej skrajšano – pleistocenska terasa.

²⁶ Vir podatkov: http://gis.arso.gov.si/evode/profile.aspx?id=atlas_voda_Lidar@Arso, Točka GKY:538861; GKX:85026 (7.1.2017).

²⁷ Druga vojaška izmera. Vir podatka: <http://mapire.eu> (17.1.2017).

²⁸ Informator FSI.

na ógon (prim. Urbas 1961). Pri oranju velikih njiv je šlo za oranje v več manjših kosih, to je v različno širokih *odmetkih*, ki so bili prekinjeni z razori, tod im. jarki. S tem naj bi se mdr. izognili sicer časovno zamudnim in utrudljivim prostim zganjanjem orne živine na širokih koncih njive. Ta način oranja je puščal značilne sledove, ki so ponekod še vidni. V travnikih zapečateni sledovi takšnega oranja se danes v okolici Drnovega kažejo predvsem na nekdanjih dominikalnih površinah, ki so bile v drugi polovici 19. stoletja predmet razprodaj in so jih novi lastniki, še zlasti tisti, ki se niso preživljali le s kmetijstvom, po nakupu kmalu spremenili v travnike (vidni npr. na severozahodnem obrobju Drnovega (prim. Rihter 2015, 168, 176, 196–198; op. 218). Na takšnih travnikih lahko še danes opazujemo serije vzdolžno potekajočih vzboklin ali »valov«, kot jim pravijo domačini, širokih med ca. 3–6 m (4–8 m), ki jih prekinjajo razmeroma globoki jarki. To so sledovi oranja *na odmetk*. Na morfologijo takšnega travnika opozarja tudi ljudski opis za največji, t. i. Nokmetov travnik na drnovskih Podorencah (Sl. 1; 14) (Rihter 2015, 107), ki pravi, da je ta valovit, kot da bi po »štalskih velbih hodil«²⁹. Tam si je moč še danes ogledati sledove takšnega oranja.³⁰

Bore so bile v 1930-tih zaraščene, zato vzroki za valovitost terena v ljudski topografiji morda niso bili povsem jasno razpoznani. Morda izročilo opisuje vidne sledove starih njiv oz. načinov oranja in njihovih ozar ali pa ostanek naravne depresije oz. undulacije, ki bi lahko bila v 1930-tih vidna na območju Bor in tudi na trasi Cerkljanske ceste, kot »breg«, kjer naj bi bila »rimska vrata«. Toda druga varianta izročila z jasno izraženo povezavo vrat z ostanki neke arhitekture (gl. Gradivo) in Rimljani, sporoča, da je poimenovanje lahko povezano tudi z arheološkimi ostanki.

2. RIMSKA VRATA KOT RUŠEVINA?

V izročilu se na območju Bor – poleg vzpetinice na Cerkljanski cesti – omenjajo tudi ostanki kamnite arhitekture oz. ruševine kot ostanku rimskih vrat (gl. Gradivo). Pričevanji o lokaciji nista povsem enotni, vendar je obema skupno, da se navezujeta na prostorsko anomalijo in da lahko sugerirata tudi arheološke ostanke. Ob navedeni topografiji je sum, da je šlo za arheološke ostanke upravičen. Vendar ni povsem jasno ali je šlo za grobljo, ruševino, zid ali suhozid. Pomislimo tudi na morebitne ostanke nevioudskega vododvoda, tipa *castellum limarium* na njegovi trasi (prim. Ilakovac 1982, 32; Tardieu 1984; Dembskey 2009, 81–83, Gaspari 2016, 179). Vendar je obstoj arheološko zanimive nadzemne arhitekture (ali kamna) v začetku 20. stoletja – ki je pred tem ne bi opazil že

²⁹ Informator NSI. Hodne površine nad oboki v hlevih tod običajno niso bile izravnane z zasutji in deskami.

³⁰ Ob tem je na Krškem polju, ob upoštevanju moderne komasacije zemljišč, potrebna dodatna previdnost, saj so med nemško okupacijo kočevarski naseljenci ponekod spremenili smeri in načine oranja, neoziraje se na dotedanje meje. Podobna situacija se kaže tudi v tlorisih naselbinskih delov. Tako so bili npr. kočevarski *blokhausi* (nem. Blockhaus) oz. montažne hiše, pogosto postavljene preko dotedanjih parcelnih meja (npr. na Bregah in na Vihrah). Ob porastu arheoloških raziskav z metodami daljinskega zaznavanja (npr. aerofotografija, LIDAR, hiperspektralna snemanja) bi pri interpretaciji ugotovljenih značilnosti/znakov kazalo v prihodnje posvetiti več pozornosti raziskavam agrarnih praks za dobo zadnjih 200 let, ki so kot »zadnje« pustile največ danes vidnih ostankov/sledov. Mnoge med njimi lahko datiramo že s preprostim prekrivanjem različnih historičnih kart, okupacijsko agrarno dinamiko pa je možno spremljati tudi z serijami medvojnih zračnih posnetkov.

Jernej Pečnik³¹ – vprašljiv, še zlasti ob znanih poročilih o kopanju rimskodobnega gradbenega materiala na Krškem polju (Petru in Petru 1978, 8–25; Rihter 2011). Zemljevidi in katastrske mape od konca 18. stoletja naprej tu ne potrjujejo nobenega stoječega objekta. Prisotnost kamenja lahko zato najverjetneje povežemo šele s časom, ko je na območju Bor že obstajal gozd/nasad, tj. po letu 1869 (gl. *Prostorska ...*). Špekuliramo lahko še, da je šlo za kamnito grobljo, natrebljeno iz natančneje neznanih arheoloških ostalin s tega območja ali pa je bilo prineseno od drugod, morda že v Pečnikovem času. Da kupi deponiranega kamenja iz rimskih arhitektur na območju Drnovega v Pečnikovem času (v drugi polovici 19. stoletja) ne bi bili nič neobičajnega, poročajo tedanji zapisi. Ti omenjajo pred skoraj vsako hišo na Drnovem kupe kamenja, nakopanega iz rimskih zidov, ter navado fantov, da pozimi kopljejo rimsko kamenje za prodajo in to še vse do časa Jerneja Pečnika. Še več, celo v času njegove prisotnosti in delovanja na Drnovem so domačini odnašali kamenje in opeke iz rimskodobnih gradenj, ki jih je ravnokar sam izkopal (Rihter 2011, 5–8).

Če je šlo v začetku 20. stoletja na območju Bor zares za ostanke neke kamnite arhitekture (Rihter 2015, 236), je ta morala biti mlajša od leta 1869 in je bila povezana z novimi dejavnostmi na območju Bor, ki so nadomestile dotedanjo njivo. V ljudskem spominu na to morda kaže preplet borovega nasada z lovskimi dejavnostmi (gl. *Prostorska ...*).

3. RIMSKA VRATA KOT KAMEN?

Zaradi dobro izražene povezave med prostorsko lokacijo »rimskih vrat« in kamnitimi ostanki, kot arhitekturo iz kamenja, obstaja realna možnost, da je v oddaljenejši preteklosti na tem območju stal tudi kamen, morda nagrobnik ali celo miljnik, čeravno v drugotni legi. O tej možnosti razlage govori izročilo, prav tako o »rimskih vratih« v bližnji vasi Vihre, ki jasneje opredeljuje, s čim so ljudje povezovali gradnike vrat. Pri cerkvi sv. Urha na Vihrah (Sl. 1; 15) naj bi stal ».../ velik kamen od vrat v rimsko mesto *Neviodunum*. Tam, kjer je bil kamen, so bila vrata ali pa obzidje. To so bila vrata v *Neviodunum*.«³² (Rihter 2015, 238). To izročilo lahko prejkone povežemo z dejanskim obstojem kamna – miljnika pri cerkvi sv. Urha CIL III 4618 (Rutar in Permerstein 1899, 36; Nr. 12; Rutar 1899, 18), odkritega v desetletjih pred 1643, ki je tedaj končal v Krškem kot pasionski steber. Na tem je že Valvasor navajal del vidnega napisa *Neviodunum* (Valvasor 2010b, 1571; prim. Lovenjak 2006, 44–45 in Katančič 1795, 186–187).

Od tod morda izvira ljudska povezava z *Neviodunom*, kjer se bržkone že skriva tudi del učenih razlag. Ali bi po tem ključu lahko tudi ob Cerkljanski cesti na območju Bor v nedoločljivi preteklosti pričakovali obstoj miljnika ali kakšnega drugega kamna? Da bi šlo za cipuse akvedukta, ki naj bi stali ob trasah vodovoda, je malo verjetno (prim. Dembskey 2009, 37 in 72; prim. Gaspari 2016, 64). O miljniku ob vicinalni, dan. Cerkljanski cesti, ki bi tam stal *in situ*, sicer ne moremo govoriti, saj so bili ti postavljeni le ob državnih

³¹ Jernej Pečnik, arheolog samouk (1835–1914).

³² Informator PAT, PAJ.

rimskih cestah (Lovenjak 2006, 41). Ne moremo pa povsem zavreči možnosti, da bi tu stal v drugotni legi in funkciji bodisi miljnik bodisi kakšen drug rimski kamen v porimski dobi (prim. Pleterski 1997; Babić 2006, 94). To možnost utrjujejo tudi znani primeri prestavljenih miljnikov v neposredni bližini. V porimskem obdobju so bili nekateri miljniki na Krškem polju večkrat prestavljeni (prim. Lovenjak 1997, 81; Lovenjak 2006, 44 in 46; Valvasor 2011, 2367). Eden takih je bil miljnik pri križu na križišču pri bližnjem Velikem Podlogu (Sl. 1; 16) (Lovenjak, 1997, 91), ki so ga po izročilu »Nemci« ob premeščanju, na porog domačinov, razlomili na dva kosa, kjer pa ni mogel stati *in situ*, saj mimo velikopodloškega križa ni potekala državna rimska cesta (Rihter 2015, 224, 232, 250–251). To izročilo lahko datiramo med zadnjo tretjino 17. stoletja in med letom 1794 (Rihter 2015, 224; prim. Lovenjak, 1997, 91;), kar govori o tem, da svoji – sicer neznani – drugotni vlogi v tistem času gotovo ni več služil. Navkljub velikim potrebam po gradbenem materialu na Krškem polju v srednjem in zgodnjem novem veku so nekateri rimski kamni z napisi ali brez njih vendarle stali na prostem še v času 17. in 18. stoletja, na Drnovem celo do 1960-tih, ko so npr. na Račičevim dvorišču v Grublah odkopali težak spodnji del marmorne stele, ki je štrlel na dvorišču, od kar so pri hiši pomnili. Podobno so bili na prostem vidni in izkoriščani tudi nekateri kamniti bloki v strugi pod vasjo, ki so danes prezentirani v sklopu arheološkega parka (Rihter 2015, 194 in 273). Te in številne druge kamne na Krškem polju je leta 1794 opisal tudi Matija Peter Katančič (Katančič 1795, 182–192). V 17. stoletju sta tako na Vihrah, poleg zgoraj omenjenega miljnika, na polju in v vasi stala na prostem še dva druga miljnika (Valvasor 2010a, 1087; prim. Lovenjak 2006, 44), za še več pod površjem ležečih so tedaj vedeli na območju Krakovskega gozda (Valvasor 2010a, 1088), kar potrjuje tudi najnovejše odkritje miljnika na gozdnem robu v Veliki vasi pri Krškem (Lovenjak 2014, 6–7). Tudi v vasi Brege je v 17. stoletju še stal velik štirioglat kamen s figuralnimi upodobitvami (Valvasor 2010a, 1088). V 18. stoletju so tod ponovno izpričane večje gradbene aktivnosti, ki so botrovale načrtnem iskanju gradbenega materiala na območju Nevioduna, Auerspergi pa so napisne in druge kamne tedaj premeščali tudi na svoja posestva (Lovenjak 1997, 81; Petru 1977, 19; Petru in Petru 1978). O poti in sekundarni rabi enega od nevioudunskih miljnikov, ki je danes v lapidariju Narodnega muzeja v Ljubljani, govori odkritje miljnika na območju dvorca v Veliki vasi pri Krškem v drugi polovici 17. stoletja. Lastnica Maria Rosina von Buset ga je v Valvasorjevem času dala najprej postaviti na bližnje polje, od koder je pozneje prispel turnskim Auerspergom v Leskovec pri Krškem, nato pa leta 1887 v tedanji Deželni muzej v Ljubljani (Valvasor 2011, 231; Lovenjak 2014).

O obstoju kamnov sredi polja pričajo tudi krškopoljski toponimi zabeleženi v 18. in 19. stoletju, npr. leta 1824 zabeležena ledina *Per Kamenu* (Sl. 1; 17) na meji k. o. Senuše in k. o. Veliki Podlog (Rihter 2014, 75) ali pa leta 1749 v okviru polja vasi Boršt omenjena ledina *per Belim Kamen*³³ (Sl. 1; 18?). Značilni toponimi, ki se pojavljajo na treh od štirih nevioudunskih nekropol v neposredni bližini Drnovega, prav tako vsi govorijo o kamnih: na vzhodni nekropoli ledina Kamen/Kamni/Na kamnah (Sl. 1; 19), na jugozahodni

³³ SI ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 56, Pfarr Haselbach; Bekanntnuß Tabell. Fas. 18. Dorf Forst.

ledina Kamence/Kamenca/Na kamencah (Sl. 1; 20) in na zahodni nekropoli – Kamenca (Sl. 1; 21) (Rihter 2014, 78; 2015, 219; prim. Bezljaj 1888, 563). Prebivalci vasi ob trasi rimske ceste na Krškem polju z besedo *kamen* ali *kamin* označujejo klesano ali lomljeno kamenje, torej tisto, ki ni naravno prisotno v podlagi. Za vseprisotno zaobljeno kamenje (prodnike), ki v ornico prihajajo iz prodnate podlage (pleistocenskega savskega zasipa), pa uporabljajo poimenovanje šudar ali šudr (iz nem. *Schotter*, v pomenu prod ali nasutina) oz. *pesk*, če je prod drobnejši in ga je v ornici veliko. Velike prodnike imenujejo *kugle*, zelo droben pesek (mivka) pa *sviž* (Rihter 2014, 78; 2015, 219).

Na območju Sap–Bore bi torej lahko nekdaj stal tudi rimski miljnik v drugotni legi, prav tako pa bi lahko bili tam vidni tudi ostanki jugovzhodne nevioudunske nekropole in rimskega vododvoda; kamnitih grobnih in drugih (doslej še neznanih) arhitektur *in situ*. Začasni sklep bi lahko bil ta, da je na območju Sap–Bore v srednjem in/ali v novem veku obstajal kamen, najverjetneje rimski, ki bi imel v originalni ali sekundarni legi reprezentativno vlogo ali pa vlogo mejnika.

Toda ob številnih rimskih kamnih, ki so nekdaj stali na Krškem polju, po dosedanjih raziskavah poznamo le dve lokaciji, kjer so »kamne« povezovali z »vrati«, kot vhodom v rimsko mesto, torej na Vihrah in pri ali v Borah. Vprašanje je torej, zakaj »rimska vrata« ravno tam, in ne kje drugje? Na to vprašanje iščemo odgovore v naslednjih dveh točkah.

4. OBMOČJE RIMSKIH VRAT KOT MEJA?

Z retrogradno analizo zemljiškega katastra je bilo omejeno polje vasi Drново in sosednjih polj. Takšno lego spremlja tudi pestra komunikacijska mreža in različne meje. Ob zahodnem boku Bor se na poljski poti Mrtvice–Bore–Gorica in Brege–Bore–Hrastje (isto kot Sl. 1; ZP1) stikata tudi katastrski občini Veliki Podlog in Cerklje ob Krki, ob južnem in vzhodnem pa tudi meje polj vasi Hrastje, Drново, Gorica in Brege (Rihter 2015, 1–168). To pomeni, da se na območju Sap–Bore staknejo na Cerkljanski cesti poljske poti iz kar šestih vaških smeri, ki jih je zarisal tudi Jožefinski vojaški zemljevid,³⁴ pri čemer je odcep za vas Hrastje do 1960-tih označeval obcestni križ³⁵ (Rihter 2015, 234). Gre za najkrajše komunikacije relacij Drново–Zasapa, Brege–Hrastje, Mrtvice–Gorica, kar pomeni, da od Bor vse ležijo v radiju 1,3–1,5 km (Sl. 1). Na območju Bor poteka tudi današnja meja med občinama Krško in Brežice po katastrski meji med k. o. Veliki Podlog in k. o. Cerklje ob Krki. Vasi vzhodno od tod so od leta 1689 dalje pripadale samostojni župniji Cerklje ob Krki (Smukovič 2015, 76), ki se je tega leta odcepila od leskovške pražupnije (Höfler 2016, 285).

5. VRATA KOT PREHOD NA OBMOČJE DRNOVSKE POSESTI?

Cerkljanski kaplan Matej Tomazin je leta 1931 zapisal, da je od Zasapa pa do prvih vrat mesta *Nevioudunuma* (podčrtal J.R.) komaj en kilometer (Tomazin 1931, 3). Kar pomeni

³⁴ Rajšp in Ficko (1996, sekcija 220).

³⁵ Informator LPT, SJR, HRA idr.

razdaljo, ki nas privede do območja Bor, kamor so tudi Drnovci postavljali rimska vrata (Rihter 2015, 236). Kako torej razumeti »prva vrata« Nevioduna leta 1931 v očeh cerkljanskih faranov ali rimska vrata Drnovcev na istem mestu sredi polja?

Razloge morda lahko iščemo v percepciji Drnovega in njegovih rimskih ostankov pri prebivalcih sosednjih vasi in tudi pri vaščanih samih. Precej verjetno se zdi, da »prva vrata Nevioduna« za cerkljansko faro označujejo na splošno pričetek drnovske posesti oz. jugozahodne nekropole na relaciji Bore–Sap. Drnovsko polje namreč omejujejo nekropole, ki se jim je srednjeveška vas izognila z umestitvijo mednje (Rihter 2015, 6–168). Tako se obseg mesta in njegovih nekropol pokriva z obsegom Drnovega in njegovih polj. Meje Drnovega in njegovega polja so torej meje mestnega areala Nevioduna s pripadajočimi nekropolami. Zato Drново ni le za Drnovce enako kot *Neviodunum*, temveč tudi za okoličane. »Rimskost« Drnovega je na Krškem polju v ustem izročilu nesporna že stoletja (Valvasor 2010a, 1095–1096; Trdina 1910, 196; prim. Petru in Petru 1978, 10; Rihter 2011; 2015, 169–285). V vseh okoliških vaseh so (bili) prepričani, da je Drново kraj bogatstva, ki je ostalo za Rimljani.³⁶ Drново je torej imelo poseben status med okoliškimi vasm, Drnovci sami pa se imajo še danes šegavo za »stare Rimljane« (Rihter 2011, 10). Drново je namreč neposredni prostorski dedič rimskega Nevioduna in vsakdo, ki živi v starejšem delu vasi ima hišo vkopano v ruševine mesta, ki jih je lastnoročno trebnil za različne namene (Petru in Petru 1978; Rihter 2011). Nekateri relativno mlajši vaški predeli so do danes že posegli na območja nekropol zunaj nekdanjega mesta (Rihter 2015, 6, 100, 248: Sl. 98).

Neposredna prostorska in fizična vez z rimskimi ostalinami se na eni strani odraža v dejstvu, da v tonu pripovedovalcev sploh ni razvidna diskontinuiteta ali ločnica v bivanju med rimsko dobo in sedanjostjo. Drnovce v ljudski percepciji današnje podobe vasi od rimske dobe namreč ločijo »zgolj« trije požari oz. uničenja: »Drново je bilo enkrat uničeno že za časa Rimljanov, potem pa še od Turkov in zato je sedaj novo. Drново je Trinovo, ga trikrat obnovijo. Drново je trikrat pogorelo in bilo trikrat na novo pozidano!« (Rihter 2015, 268). Vendar ravno navajanje »Turkov« v periodizaciji vaše zgodovine na simbolni ravni kaže na antitezo svojemu času, na čas pred tem (Hrobat 2010, 54). Seveda se tem pridružujejo še številna izročila o ajdovčkih, velikanih in velikankah, kot ajdih (Rihter 2015, 204, 231, 251, 271 in 284), ki lahko med drugim, govorijo tudi o času pred »našim časom« (Hrobat 2010, 47ss). Bistveno je, da v tem oziru vaščani še danes ne čutijo posebne oddaljenosti od predhodnih naseljencev, kakor tudi ne od časa, ko je pod vasjo še tekla reka Sava: »Stari ate so govorili, da ni dolgo, kar je tu tekla Sava.« (Rihter 2015, 271).

Vidni ostanki so dajali zavedanje o preteklosti, pri čemer pa časovna globina pravzaprav niti ni bila pomembna. V neakademski zgodovini ni ločitve med spominom in zgodovino, preteklost in sedanost sta združeni in natančno datiranje ni relevantno, saj se pogosto mešajo različni pojmi iz različnih zgodovinskih obdobj (Štular in Hrobat 2010, 50 s tam nevedeno literaturo).

³⁶ Informator PAT, EKC, VER, ZSR, HRA, RVA, RVL, idr.

Prostorska fizična vez Drnovcev z rimskimi ostalinami je na ravni posameznika pomenila vsakodnevni stik z artefakti, tako na dvorišču kakor pri delu na polju. Lokalno zgodovinsko zavest in zavedanje pomembnosti in vrednosti nevidodunskih ostankov, so pri domačinih s svojim interesom nedvomno krepili tudi razni učenjaki od Schönlebna, Valvasorja, Katančiča, Vodnika, Linharta, Trstenjaka, ki so se ukvarjali z Nevidodunom, nekateri med njimi pa so se to cel osebno mudili. Pomembno vlogo pri tem so imeli tudi župniki župnije Leskovec pri Krškem, kamor je Drnovo pripadalo in patri kapucinskega samostana v Krškem. Nekateri med njimi so tod od drnovskih faranov nabrali tudi numizmatične zbirke. V 19. stoletju so tod ob domačih prekopavanjih, potekala tudi prva arheološka izkopavanja, prisotnost Jerneja Pečnika je zanimanje strokovne in laične javnosti še povečala. Leta 1935 se je tako na Drnovem mudila skupina tedanjih vodilnih evropskih arheologov. Najmanj od srede 19. stoletja dalje je že cvetela tudi prodaja originalnih in celo ponarejenih artefaktov (Rihter 2011; prim. Petru in Petru 1978). To se je nedvomno odražalo v ljubosumnem čuvanju drnovskih ostalin zase, izpričano že v 18. in 19. stoletju (Rihter 2011, 5). Tedaj je npr. turnski Auersperg (Grün) poskušal odkopati nek vodnjak na Drnovem, pa so se mu domačini uprli, čeravno so mu bili podložni³⁷ – češ naše zaklade išče in kopa! (Petru in Petru 1978, 12). Drnovci so namreč močno verjeli, da bi lahko bilo zlato tele zakopano tudi v eni izmed *štirn*, poleg številnih drugih lokacij. Nenehna premlevanja, kje bi lahko bilo zakopano, pa je bila pogosta in resna tema še pred kratkim in je še danes predmet zanimanja (Rihter 2015, 192, 198, 181–283; 2011, 9–11). Drnovci se torej preko prostorske kontinuitete vasi zgrajene nad rimskimi ruševinami dojemajo za avtohtone, kot da so tu od nekdaj. Svojo identiteto so utemeljili v preteklosti svojega življenjskega prostora; torej tam, kjer so njeni ostanki najbolj prihajali na dan. Na ta način je bila vzpostavljena tudi povezava z Rimljani, kot pomembnimi predniki, kar je skupnost potrjevalo kot posebno in drugačno od drugih (prim. Hrobat 2005b, 105; 2010, 59–60; prim. Rihter 2011).

Ta pogled morda nekoliko pojasni dožemanje Drnovega in njegovega polja za okoličane, ki je bila zaradi arheoloških sledov na območju drnovske posesti morda bolj stvarna in vidna, kot pri drugih vaseh. V zvezi s tem je lahko bolj razumljiv tudi pomen in ohranjanje izročila o rimskih vratih na robu drnovskega polja, katerega omejitve in ustalitev so lahko narekovali tudi vidni in nevidni, le v izročilu izpričani, arheološki ostanki med Sapom in Borami, kot smo pokazali zgoraj (gl. *Retrogradna...*).

Srednjeveški človek se je namreč dobro zavedal, od kod in iz katerega časa izvirajo kamni, četudi z nerazumljivimi napisi, ki so jih videvali v svojem okolju, in ne le, da so poznali njihov izvor, lahko so bili tudi ključni za samoidentifikacijo skupnosti, kakor je za recepcijo rimskodobnih kamnov v srednjeveškem Celju pokazala Katja Žvanut. Zavedanje o starodavnosti rimskih spolij je pri njihovi sekundarni uporabi tisti element, ki neposredno izkazuje povezavo s preteklostjo ali pa pooseblja tradicijo skupnosti (Žvanut 2001, 31–32).

³⁷ SI ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, k. o. Drnovo: cenilni elaborat, N 033PZ (Uvod&12).

V primeru Drnovega se zdi, da kolektivni spomin Drnovcev temelji na rimskih ostalinah, preko katerih se je zgodil proces identifikacije z njihovimi tvorci in s tem tudi prisvojitve njihove preteklosti v naracijo svojega izvora. S tem si je lahko skupnost pridobila tudi topografsko kontinuiteto, ki ji je služila kot mitična enota (prim. Hrobat 2010, 46), v katero je projicirala lastne duhovne predstave in tako koncipirala svojo mentalno pokrajino. Njenim fragmentom v naslednjem odstavku sledimo preko uvodoma zapisanih izročil, ki jim dodajamo tudi izročila iz drugih predelov drnovskega polja.

BORE IN NADNARAVNO V ŠIRŠEM KONTEKSTU

V zgornjih odstavkih smo predstavili različne vidike Bor in bližnje okolice. Iz arheološke topografije (gl. *Arheološka ...*) je bilo razvidno, da Cerkljanska cesta okvirno predstavlja smer trase rimske ceste in vodovoda ter da je v bližini območje jugovzhodne nevioudunske nekropole. Iz poljske razdelitve (gl. *Retrogradna ...*) je razvidno, da je Cerkljanska cesta med ledinama Sap in Bore predstavljala trdno mejo pri razdelitvi polja vasi Brege in Drnovo. Iz zbirke izročil (gl. *Gradivo*) je razvidno, da so bile Bore vsem neprijetna lokacija, saj pričevanja tja postavljajo brezglavega človeka, velikanskega človeka, lučke ter tudi čarovnice. Prostor je bil dodatno skrivnosten, saj naj bi tu nekje bil zakopan zaklad, poznali pa naj bi se tudi sledovi rimskih vrat mesta Neviouduna. Videli smo, da je šlo za pomembno križišče (gl. *Današnje ...*), kjer so se srečale poti in polja različnih vasi. To križišče je deloma spremenila izgradnja avtoceste Ljubljana–Zagreb v 1950-tih letih, vendar prepustnosti komunikacij, razen v primeru Breg, ni povsem okrnila. Gre tudi za prostor katastrske in medobčinske meje, posredno meje med župnijama Cerklje ob Krki in Leskovec pri Krškem. Lega Bor je za okoliške vasi odročna ravno toliko, da si jo v prostorski percepciji danes nobena od njih ne jemlje povsem za svojo. Za to obstajajo tehtni historični razlogi, kot so meje vaških polj in katastrskih občin. Do tu namreč segajo zemljiški deleži vasi Drnovo, Brege, Mrtvice, Hrastje in Zasap, kar pomeni, da so bile Bore za našete vasi skrajno obrobje ali končna točka njihovih polj. Morda se odmev te percepcije (tujega in obrobnega) prostora pri okoličanih danes še najbolj kaže v njegovi funkciji – divjem odlagališču, smetišču. Vendar so tudi tej morda šteti dnevi, saj je trasa starodavne Cerkljanske ceste pred dvema letoma Bore zaobšla skoraj kilometer južneje, onkraj podaljšane letališke steze letališča Cerklje ob Krki. Stara trasa Cerkljanske ceste je s tem postala redko obljudena poljska pot.

Pričevanja o nadnaravnem pa funkcijo mejnosti in obrobnosti tega območja posredno premikajo v še starejša obdobja. V zvezi s to tematiko so na tej relaciji izpolnjeni številni prostorski in drugi pogoji: katastrske meje, poljske meje, križišča, arheološko najdišče, zaklad, in srečevanja z nadnaravnim. Ob tem se sprašujemo, kako je mogoče, da je lahko na enem mestu skoncentrirana tolikšna količina podatkov različnih, pretežno negativnih konotacij? Čeprav je nekaj modernejših pripovedi lociranih že na območje avtocestnega podvoza – Cerkljanskega mostu (= pretrgana ledina Sap), ki je modernejša orientacijska točka, vodilno vlogo vsekakor nosijo Bore. Zgoščenost spomina in delna neartikuliranost omenjenih pripovedi o Borah nam daje slutiti, da gre za prostor, ki v kolektivnem spominu

predstavlja pomembno točko v pokrajini več vasem. Upravičena je torej misel, da se v Borah mešajo različni odmevi percepcije prostora iz različnih vasi in iz različnih časovnih obdobji ter da te reflektirajo tudi spomin na arheološke ostanke. Da bi razumeli, o čem pravzaprav govorijo ta izročila in kakšna je njihova časovna globina in izpovednost, se opiramo na študije folkloristike in študije, ki prostor kot kulturno pokrajino razlagajo s pomočjo arheologije in folkloristike ter drugih disciplin.

Še pred tem pa moramo pojasniti posebno privlačno moč Bor pri kongregiranju izročil in pričevanj, ki se lahko navezujejo (tudi) na celotno relacijo Sap–Bore. Namreč, Boram lahko – tudi zaradi svoje po letu 1869 zaraščene podobe sredi monotone ravnine njiv – pripišemo veliko absorpcijsko moč za lociranje različnih izročil in dogodkov na širšem območju Cerkljanske ceste. S takšno podobo so še pred kratkim predstavljale močno orientacijsko točko v prostoru. K ilustraciji tega dejstva navajamo spomin na strmoglavljenemo nemško letalo med 2. svetovno vojno, ki ga ljudski spomin raje locira pri Borah ali kar v Bore, kot pa tam, kjer se je dejansko zgodil; na eni od mnogih, ravnih njiv na ledini Ščike v bližnjem polju.³⁸ Ledina Bore je tako prevzela vlogo nosilke tega spomina, tudi morda zaradi svoje prominentnejše podobe (gozd), predvsem pa zaradi širše znane, tradicionalno negativne vloge v koncepciji prostora. Takšen kraj je morda še boljši in trajnejši nosilec kolektivnega spomina na ta dogodek, kot v primeru, da bi se spomin na ta dogodek poskušal ohraniti na eni izmed njiv na polju (prim. Halbwachs 2001, 87, 146–157). Toda zakaj bi bil ta dogodek, ob dejstvu, da sta na širšem območju Bor po vojni strmoglavili še dve drugi vojaški letali, o katerih malokdo kaj ve,³⁹ deležen večje pozornosti oz. pomnjenja? Če dogodek poskušamo razumeti v kontekstu 2. svetovne vojne, ki je za krškopoljsko prebivalstvo pomenilo nasilno internacijo v Nemčijo, torej pretrganje fizičnih vezi s prostorom, se ta dogodek postavlja v drugačno luč. Velika količina tukajšnjih pričevanj in spominov na to obdobje, ki so navadno tudi dobro topografsko podprti, kaže, da so ga ljudje nedvomno doživljali kot izjemno (prim. Levi 1995, 160), še zlasti, ko so si ob vrnitvi, na podlagi opustošene pokrajine, kočevarskih in vojaških ostankov ter redkih prvoosebni pričevanj »moralno« rekonstruirati in ustvariti zemljevid okupirane podobe svojih vasi v času svoje odsotnosti, da bi bil njihov kontinuum bivanja manj pretrgan. Tod še najdemo ljudi, ki navkljub medvojni odsotnosti slikajo natančno podobo okupirane vojaške pokrajine z osupljivimi potankostmi vred, celo natančneje kot redki posamezniki, ki niso bili internirani.⁴⁰ Prestavitev lokacije spomina strmoglavljenjenega letala na trdnejšo oporno točko zato morda kaže tudi na (nezavedno) skrb pred nepretrganjem spomina na ta dogodek v za vse tako izjemnem času, ki bi na originalni lokaciji v brezobličnih njivah vsekakor zbledel (prim Halbwachs 2001, 117–164). Že menjava gospodarja ali generacije, na polju zabriše dobršen del individualnih spominov, povezanih z določeno parcelo skoraj tako, kot vsakoletno oranje njiv spremeni njihovo podobo in s tem del spomina na prejšnje letine, vendar se določeni spomini navkljub temu ohranijo,

³⁸ Informator ARD, LPT, JZJ, VMA, SJR.

³⁹ Informator ZSR.

⁴⁰ Informator FSI, PAT, PAJ, SUT, XMR, RZE, STM, EFF, idr.

največkrat pripeti na bližnjo okolico.⁴¹ Na drugi strani pa lahko ta, v osnovi tragični dogodek strmoglavljenja, razumemo tudi drugače. Spomin nanj je bil premaknjen s polja na točno določeno mesto v tem delu drnovskega prostora, kjer imajo dogodki povezani s smrtjo oz. nadnaravnim tudi mesto – v Bore. Ob tem se lahko vprašamo, koliko izročil, ki nosijo tudi prostorsko topografsko informacijo, je v toku časa pristalo v Borah. To imejmo v mislih ob nadaljnji obravnavi mejnega območja drnovskega polja na razdalji Sap–Bore.

MEJE IN ONOSTRANSTVO

Pričenši s katastrskimi mejami, največ primerjav, ki osmišljajo situacijo Bor, najdemo v raziskavi percepcije prostora skozi folkloro na Krasu, kjer je Katja Hrobat pokazala številne primere, ko katastrske meje, še zlasti pa tromeje, niso zgolj razmejevale prostor kot tak, ampak so v tradicionalnem dojemanju sveta imele tudi vlogo posredovanja med tem in »onim« svetom. Sled takšnega dojemanja v izročilu so lahko različne prikazni, bitja iz vmesnega področja, ki ne pripadajo ne nemu in ne drugemu svetu, npr. duše in čarovnice. (Hrobat 2009a, 342–343, 349; 2009b). Ob katastrski meji se odpirajo prehodi v onstranstvo, kjer se prikazujejo bitja, ki so povezana s posredovanjem med obema svetovoma (Hrobat 2010, Hrobat Virloget 2011, 41). Prehod med svetovi pa je najbolj propusten na križiščih (Hrobat 2010, 130–139). Ena od teh bitij v Borah kot katastrski meji, križišču in poljski meji, sta gotovo brezglavec in čarovnice kot lučke. Pri lučkah v Borah je jasno izražena povezava s čarovnicami in nočnim časom. Mirjam Mencej je v raziskavi čarovništva v vzhodni Sloveniji, pokazala, da so mesta pojavljanja luči v povezavi s kategorijo nočnih čarovnic (Mencej 2006, 187–188), ki so nočna demonska bitja, vezana na določene kraje, mdr. tudi na križišča. Ta v ljudskih predstavah veljajo za nevarna in naseljena z demoni, nečistimi umrlimi ipd., hkrati pa so to tudi tipična mesta pojavljanja bajnih bitij (Mencej 2006, 221; prim. Hrobat in Lipovec Čebtron 2008, 25–27; prim. Ekirch 2005, 49). Za bajna bitja se domneva, da genetsko izhajajo iz duš umrlih (Mencej 2006, 225). Duše pa se lahko kažejo tudi v podobi luči, ogenjčkov nad grobovi grešnikov in blodečih ogenjčkov, ki lahko predstavljajo duhove oz. duše umrlih nekrščenih otrok (Mencej 2006, 210, 212; prim. Kropelj 2008, 276) ali kot ogenj – vicajoča se duša na katastrski meji (Hrobat 2008, 348). Bajna bitja ali duše umrlih kot folklorni

⁴¹ V ljudskem izročilu na Krškem polju je večkrat razvidno, da spomin na natančne lokacije izjemnih ali nenavadnih dogodkov, ki so se zgodili na njivi v času prisotnosti pripovedovalcev (npr. smrt, nezgoda, nadnaravno znamenje, neurje, pojav kače idr. (Informatorji KHR, SJR, MIM, EKC, VER, TTR idr.), med njimi ni prešel v pozabo, kakor tudi ne pri njihovih sicer tam neprisotnih ožjih družinskih članov in sorodnikov, ki izvirajo z iste kmetije. V teh primerih se ohranijo tudi presenetljive podrobnosti, ki npr. opisujejo vrsto in stanje ter višino vegetacije ali celo vonjave (npr. pri udaru strele – informator SJR). Takšne izjemne dogodke praviloma pomnijo tudi drugi v isti vasi, vendar jih večina locira zgolj le še »na ledino natančno«, kadar pa je dogodek znan tudi v drugih vaseh, se večkrat uporablja nenatančno opisno lociranje s pomočjo priimkov (na njivi tega ali onega) brez topografskih potankosti ali pa se opira na kakšno prominentno prostorsko točko v bližini (drevo, ovinek, koruza). Večina spominov na dogodke povezanih z njivami je, razumljivo, omejeno na čas vegetacije, ko so bili ljudje največ na polju. V teh primerih je najpogostejša omemba ali povezava lokacije dogodka z njivo koruze ali drugih višje rastočih rastlin.

mehanizmi zaznamujejo geografska območja in meje nevarnosti v nasprotju z območji čistosti ter tako vzpostavljajo kognitivni zemljevid prostora prebivalcev skupnosti (Mencej 2006, 242). V študiji čarovništva v vzhodni Sloveniji je bilo pokazano, da se meje v razumevanju prostora dobro kažejo v lokacijah srečevanja s čarovnicami. V tradicijskem verovanju je prostor vedno koncipiran z ločevanjem med urejenim, varnim prostorom in neurejenim, nevarnim prostorom, ki ga predstavljajo različni mejniki. Prvo skrajnost oz. mejnik predstavlja neposredno območje doma, hišnega praga oz. meja dvorišča, drugo pa vaška meja, gozd oz. nenaseljena območja. Na tej relaciji je človek doživljal različne stopnje varnosti in nevarnosti glede na izhodišče. Gozd kot tipičen prostor nevarnosti za srečevanje nadnaravnih sil je liminalno območje nevarnega in nepredvidljivega sveta, kjer onstransko vdira v realnost tega sveta (Mencej 2006, 238 in tam navedena literatura; prim. Šmitek 2012, 130). Kraji, ki privlačijo nadnaravne sile, pa se v prostoru kažejo kot prekinitev kontinuitete, kot šibka točka. Te so lahko naravne (grape, skale ipd.) ali umetne, med slednjimi so tudi križišča in križanja mej (Dragan 1999, navedeno po Hrobat in Lipovec Čebren 2008, 29).

ARHEOLOŠKA NAJDIŠČA – BIVALIŠČA NADNARAVNIH BITIJ

Pojav lučk kot čarovnic oz. duš in prikazni na območju Bor ustrezajo pogoju liminalnosti za Drnovo in sosednje vasi, vendar lahko predstavljajo tudi odraz dožemanja v okolici živečih skupnosti, ki so na podlagi (vidnih?) ali preko izročila sporočenih arheoloških ostankov o grobišču ta prostor razumela kot prostor tabuja.

Arheološka najdišča so pogosti prostori nahajanja nadnaravnih bitij. Arheološke ostaline, ki so v pokrajini vidne, sodijo v kategorijo prekinitev prostorske kontinuitete, enako kot naravne. V njih se neposredno zrcalijo sledovi človeške starozitnosti in so kot take vidna manifestacija drugega sveta (Hrobat 2010, 127).

Verjetno so skladno s tem vedenjem tod oblikovali tudi prostorske meje vaških ozemelj. Glede na etimologijo ledinskih imen tu in drugod v polju je gotovo, da so bile arheološke ostaline ob zemljiški delitvi jasno vidne. Na območju med 700. in pribl. 1200. metrom Cerkljanske ceste gre za ledino Sap (Rihter 2015, 233–243) (gl. *Arheološka ...*), katere etimologija kaže na obstoj umetnega nasipa oz. ruševine. Občnoimenski pomen slovenskega *sap pomeni »nasip«. Slovenski slovarji navajajo naglasno različico sèp v specializiranih pomenih kot mejo med dvema vinogradoma; nasip med vinogradi, ki ga letno obnavljajo. Domneva se tudi pomen (rimskih) ruševin (Snoj, 2009, 366–367). Glede na odsotnost toponima povezanega s »kamni« na območju jugovzhodne nekropole (razen če so ti prikriti v izročilu o ostankih rimskih vrat (gl. *Po sledeh ...*), ki so sicer prisotni na vseh drugih neviodunskih nekropolah (npr. Kamni, Kamenca, Kamence), se zdi, da je tu v prostoru obstajalo nekaj fizičnega, kar je v času poimenovanja oziroma delitve polja imelo večji motivacijski potencial. Najverjetneje je šlo za neko večjo (zemljeno?) arhitekturo, ki je v prostoru tedaj s svojo pojavnostjo prevladovala nad samo nekropolo.

Pri koncipiranju pokrajine je šlo za daljši proces in preplet različnih dejavnikov, tudi takšnih, ki jih danes ne poznamo, vendar se nekateri razkrivajo v poljski razdelitvi, ki ji sledimo s pomočjo retrogradne analize zemljiškega katastra (gl. *Retrogradna ...*). Če je bilo s to analizo pokazano, da se najstarejši naselbinski deli vasi izogibajo nekropolam, kakor tudi njihova najstarejša polja in da imajo največje deleže zemljišč na območjih nekropol le najmlajši vaški predeli, po tem to lahko pomeni, da so ostaline v dobršni meri krojile razvoj zgornjega drnovskega polja in ga omejile. Skrajne meje starih obsegov zgornjega polja tako sovpadajo s pričetki nekropol, mlajši predeli vanje že znatneje posegajo, med tem ko si najmlajši vaški predeli konec 19. stoletja na njih postavljajo že hiše (Rihter 2015, 1–168). Ali je šlo zgolj za fizične prepreke – težko oranje in nedostopnost – ali morda tudi za duhovne predstave o prisotnosti duš kot lučk?

NADNARAVNA DOŽIVETJA

Zgoraj opisani predeli polj imajo navadno tudi bogata izročila o nadnaravnih doživetjih, predvsem izstopajo videnja lučk. Tako je vzdolž jugozahodne meje k. o. Drnovo, ki je tudi območje jugozahodne nevioudunske nekropole, prihajalo do nadnaravnih srečanj (motivi: lučka kot nočna čarovnica, ki je bila pozneje prepoznana kot vaška čarovnica (Sl. 1: 25), lučka (kot čarovnica) zajaha prezgodaj zbujenega mladeniča na poti k maši (Sl. 1: 26), lučka (kot čarovnica) zajahala mladeniča med opravljanjem velike potrebe (Sl. 1: 27), lučka kot znamenje smrti bližnjega (Sl. 1: 28) (Rihter 2015, 233–244). Na vzhodni nekropoli se onkraj poljske meje z Bregami prav tako pojavljajo (leteče) lučke kot čarovnice, tam je tudi zaklad in izjemoma izven vasi celo Hiure – leteče prikazni (pol človek pol ptica) s kljunom in kremplji, ki pobirajo otroke in se predirljivo oglašajo v mraku ali večernem času (Sl. 1: 19) (Rihter 2015, 244–248). Hiure⁴² smo doslej zabeležili le na Krškem polju, največkrat na Drnovem (Rihter 2015, 284–285), po karakteristikah sodijo med otroške strahove. Fizični opisi pa spominjajo na antične Harpije (prim. Zanni-ni Quirini 2005, 187–188) ali strige (prim. Šašel Kos 2015, 19). Bajanja o zakladu kot zlatem teletu v povezavi z arheološkimi lokacijami so na Krškem polju prisotna na več lokacijah (prim. Rihter 2014, 68, 81–82), vendar so najizrazitejša na Drnovem. Obstaja več mest znotraj vasi, predvsem gre za *štirne*. Izven vasi, vendar v sklopu pripadajočega polja, zaenkrat poznamo zgolj še dve lokaciji, ki govorita o zakladu kot Zlatem teletu na območju nekropol. Ena teh je na relaciji Sap–Bore (jugovzhodna nekropola), druga pa na vzhodni nevioudunski nekropoli (Rihter 2015, 235, 281–283).

Tudi zakladi zaznamujejo mejnike v prostoru vasi, ki so manifestacija onstranskega, nevarnega in magičnega. V ljudski percepciji so posledica stika z onstranskim, povezujejo pa se tudi z mejami (Hrobat 2010, 59). To utrjuje povezava zakladov s htonskim; s škratom kot hudičem, saj ta nastopa tudi kot varuh zaklada (Kropej 2008, 258; Štular in Hrovatin 2002, 58). Kraji, kjer so zakopani zakladi, so povezani tudi z videnji plamenov v nočnem času (Mencej 2006, 212; Kropej 2008, 258; Stražar 1979, 207–209) in so pogosto

⁴² Kot prikazni skoraj vedno nastopajo v 3. os. mn.

povezani z arheološkimi najdišči (Pleterski 1983, 201–202) in celo z odkritji dejanskih zakladnih najdb (Mihelič 2011, 84–93; 2012, 36–37). Bajanje o zakladu pa je lahko tudi prikrit spomin o grobišču (Pleterski 2014, 257). V obeh drnovskih primerih bivanja o zlatem teletu zunaj naselja gre za meje vaškega ozemlja – polja in tudi za rimski nekropoli. Dober primer izročila in lokacije, ki povezuje škrate, plamen, vodnjak in zaklad, najdemo že dober kilometer zahodneje od Drnovskega, na arheološkem najdišču Škratov breg med Gorenjo vasjo pri Leskovcu in Venišami (Sl. 1; 22). Ledina Škratov breg na meji dveh katastrskih občin je bila ob tem tudi bivališče divjih lovcev kot vicajočih se duš. Na vrhu so videvali plamen, v vodnjaku, ki naj bi tam obstajal, pa naj bi bil zakopan zaklad (Rihter 2014, 68, 81–82 in Sl. 7). V sosednji, Veliki vasi pri Leskovcu pri Krškem najdemo tik ob trasi rimske državne ceste, ki jo tod imenujejo Rimska ali Šumska cesta, še drugo ledino Škratov breg (Sl. 1; 23), kot prekopano prazgodovinsko gomilo (Rihter 2014, 71, 81; Bezljaj 1888, 506; Rutar 1899, 117), zanjo je ohranjeno izročilo, da so tjakaj škrate z vozovi vozili zlato.⁴³ V obeh primerih gre za mitološki toponim, ki je povezan z arheološkimi ostalinami (prim. Slapšak 1995, 19). Sicer pa je na Krškem polju z bivanjem o zakladu kot Zlatem teletu v povezavi s Turki povezana tudi nekdanja gomila pri Borštu (Sl. 1; 24?) (Rihter 2014, 81–82). Tudi zaklad na območju Sap–Bore je bil preko slepe starke z Drnovskega povezan s »turškim časom«.

ZELENE POTI IN NADNARAVNO

V zvezi s katastrskimi in drugimi mejami, ki so potekale na območju Bor, so zanimive tudi t. i. Zelene poti⁴⁴. Ena teh poteka ob severozahodni strani Bor po katastrski meji (Sl. 1; ZP1) Povezovali pa so jo tudi s traso rimske ceste, ki naj bi potekala nekako v tej isti smeri iz Viher proti Gorici (gl. *Zbirka ...*). Zaenkrat o tej Zelene poti več od tega ne vemo. Zato pogledajmo nekaj o drugih, ki so v bližini. Zelena pota so na Krškem polju v osnovi imenovali vsa poljska pota, ki so bila nasprotje peščenih, tj. nasutih poti – cest. Toda med njimi se ločita dve vrsti. Prvo so predstavljale poljske poti, ki so pogosto potekale na krajših odsekih vzporedno ob glavnih cestah po ozarrah, saj so bile živinjskim parkljem milejše. Druge pa predstavljajo optimalne komunikacije med razmeroma oddaljenimi kraji, ki so večkrat tudi katastrske meje, včasih tudi tromeje (Sl. 1; ZP3). Na te so praviloma vezana številna nadnaravna doživetja. Na Zelenih poteh, ki izhajajo iz Drnovskega in predstavljajo tudi katastrske meje, smo zabeležili pripovedi o *lovcih divje jage* ali *nočnih lovcev* (Sl. 1; ZP2) in motiv coprnice, ki zajaha péško (Sl. 1; ZP3) (Rihter 2015, 251–253; 2014, 73–74 in 80–83). Po Zelene poti, ki poteka med Drnovim in v ljudskih opisih »cilja« kamen (miljniki) v Velikem Podlogu (Sl. 1; ZP2 in 16), naj bi raje kot drugod treskale tudi strele (gl. *Rimska vrata kot kamen?*). Nekje na tej relaciji je po ljudskem izročilu z Drnovskega⁴⁵ potekala rimska cesta. Izročilo se s tem nanaša tudi

⁴³ Informator PLO.

⁴⁴ Poimenovanje sicer vedno nastopa v ednini in v moški obliki – Zêlen pot.

⁴⁵ Informator IVC, RAD.

na jugozahodno nevioudunsko vpadnico (Sl. 1; RC), katere trasa poteka preko današnjih njiv vzporedno z Zeleno potjo (Sl. 1; ZP2) okoli 350 m vzhodnje. Srednjeveška poljska razdelitev jo je popolnoma zbrisala, del spomina na njo pa je, kot se zdi, prevzel prav Zeleni pot, kot katastrska meja (Rihter 2015, 222–231, 250–253; 2014, 74). Kombinacija izročila o zabrisanem poteku rimske ceste in treskanju strel po vzporednem Zelenem potu morda nakazuje na povezavo, kakršna je bila ugotovljena pri izročilu Šembilje in rimskih cest na Krasu (prim. Hrobat 2003; 2005a). Os natančneje nelociranega Zelenega pota med Skopicami (Gor. in Dol.) in Cerkljami ob Krki (Sl. 1; ZP4?) pa naj bi bila pred 2. svetovno vojno celo usmerjena na gomilo, ki naj bi obstajala nekje na območju današnjega peskokopa Boršt (Sl. 1:24?) (Rihter 2014, 74; op. 273; 2015, 249).

Območje Cerkljanske ceste in druga območja v okolici Drnovega (gl. Rihter 2015), ki danes v ljudskem spominu zajemajo podobno vlogo, kot predstavljeni ledini Bore in Sap, se retrogradno skoraj vselej izkažejo kot obrobja nekdanjih vaških polj. Na njih danes praviloma vlada vsesplošna anarhija v obliki opustelih ali aktivnih peskokopov skupaj z gradbenimi deponijami in divjimi odlagališči smeti, ki prekinjajo skladnost vaškega polja ravno na prehodih v sosednja polja. Takšne so danes bolj ali manj vse meje drnovskega polja, vključno z vsemi nevioudunskimi nekropolami, ki jim s tem grozi nadaljevanje fizičnega uničenja. Kot da bi zgodovinski tok želel poudariti liminalnost prostora tako, da ga fizično odžre. Dejansko pa imajo današnji predimenzionirani peskokopi v retrogradnem razvoju svojega nastanka povsem praktične razloge (Rihter 2015, 209–215, 283, 288), njihove lokacije pa so popolnoma nenaključne. Širijo se tam, kjer so jih »dovolili« že nekoč, na obrobju svojega sveta oz. polja.

ZAKLJUČEK

Pokazali smo, da ledini Sap in Bore zajemata pomembno mesto v ljudski koncepciji prostora tako za domačine, kakor tudi za sosednje vasi. Še zlasti ledina Bore je nosilka številnih izročil o nadnaravnem, pa tudi sicer je ljudski spomin za Bore ohranil več topografskih potankosti, s katerimi je bilo možno podati različne rekonstrukcije njihovega nekdanjega izgleda in s tem osmisliti tudi določena pričevanja in njihovo izpovednost. Med zanimivejšimi je nedvomno izročilo o rimskih vratih kot kamniti arhitekturi ali bregu na trasi cerkljanske ceste. Pokazali smo, da je fizični obstoj arheološko zanimive nadzemne gradnje ali njenih ostankov v času po drugi polovici 19. stoletja v Borah vprašljiv. Toda s pomočjo primerjav iz bližnje vasi Vihre, na širšem območju Bor za starejša obdobja ni možno povsem izključiti niti obstoja kamnite/zemljene arhitekture, niti »rimskega kamna« ali celo miljnika v drugotni legi. Morebitni obstoj na ta način izpostavljenepoudarjene vloge Bor, nas je navedel k razmisleku o percepciji arheoloških ostankov v skupnosti, ki ji je ta del polja pripadal. Zato smo se oprli na izsledke retrogradne analize zemljiškega katastra. Ugotovili smo, da so Bore sestavni del polja, ki pripada vasi Drnovo, in da relacija Sap–Bore predstavlja vzhodno obrobje drnovske zemljiške posesti, ki sovпада z območjem jugovzhodne nevioudunske nekropole.

Drugi robovi drnovskega zemljišča (vzhodno, južno, jugozahodno in zahodno) pa so prav tako omejeni z nevioudskimi nekropolami, pri čemer se je naselbinski del vasi ustalil neposredno nad mestnimi ruševinami Neviouduna.

S temi spoznanji in izročili, ki razlagajo preteklost vasi Drnovo, domnevamo, da so Drnovci zaradi vsakodnevnega neposrednega fizičnega stika oz. sožitja z rimskimi ruševinami na dvoriščih in na poljih, s tem pravzaprav izoblikovali svojo identiteto in povezavo z Rimljani kot pomembnimi predniki. To je tu živečo skupnost dodatno potrjevalo kot posebno in drugačno od sosednjih, kar se kaže v vaškem izročilu in v izročilih sosednjih vasi. Na ta način postane razumljiveša tudi vloga Bor kot lokacije rimskih vrat za Drnovce ali prvih vrat Neviouduna za prebivalce sosednje župnije Cerklje ob Krki. Poimenovanje rimska vrata, lociranje in opisi njihovega izgleda implicirajo mejnost območja Bor, kjer se končuje (ali pričenja) tudi posest Drnovcega. Bore se s tem kažejo tudi kot prehod v predmestje nekdanjega Neviouduna, ki se uvaja z nekropolo.

Kolektivni spomin Drnovcev temelji na rimskih ostalinah, preko katerih se je zgodil proces identifikacije z njihovimi tvorci – Rimljani. S tem je prišlo tudi do prisvojitve rimske preteklosti v naracijo svojega izvora. Na ta način je skupnost pridobila tudi topografsko kontinuiteto, ki ji je služila kot mitična enota, v katero je projicirala lastne duhovne predstave in tako koncipirala svojo mentalno pokrajino. Topografsko enoto kot mitično enoto vasi Drnovo, lahko na podlagi izročil in analize zemljiškega katastra, omejimo na območje vasi in njej pripadajoče strnjeno južno polje, ki se je oblikovalo na območju neposrednega mestnega areala Neviouduna in njegovih nekropol. Zunanje meje tako definirane enote so posejane z izročilom o nadnaravnem. Lučke kot nočne čaravnice, zbirališče čarovnic, brezglavec, divji lovci, zaklad in Hiure, so pričevanja, ki so značilna za liminalne prostore. Relacija Sap–Bore ima v tem delu drnovskega polja natanko to vlogo.

Članek posvečam letos preminulemu Antonu Račiču z Drnovcega, ki mi je ob pogovorih o teh in starih časih kot prvi pripovedoval o Rimskih vratih.

LITERATURA

- Anonimno, 1942: Iz Spodnje štajerske, Slikar in pesnik Hans Gagern umrl. *Slovenski narod* (03.07.1942, 75/149), 2.
- Anonimno, 1884: Deželni zbor kranjski (Trinajsta seja dne 15. februarija). *Slovenec*, XXII/88, (16.2.1894). nepag.
- Arh, Dušan, et al, 1997: Hans Gagern – Lovec in slikar. V: *Zbornik LD Krško 1947–1997*. Arko, Alojz et. al. (ur). Krško: LD Krško, 22–24.
- Babić, Ivo, 2006: Spolije na tlu ranosrednjovjekovne Hrvatske. *Starohrvatska prosvjeta* III/33, 91–125.
- Badjura, Rudolf, 1953: *Ljudska geografija. Terensko izrazoslovje*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Bezljaj, Jožef, 1888: Črtež rimskega mesta »Neviodunum«. *Ljubljanski zvon*, VIII/8, 503, 504–506, 563–565.

- Ekirch, A. Roger, 2010: *Ob zatonu dneva: noč v minulih časih*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Gagern, Hans, 1938: O zelenem boru. *Gozdarski vestnik*, 1, 148–152.
- Gagern, Hans, 1940: Kandaski bor. *Gozdarski vestnik*, 3, 78–79.
- Gaspari, Andrej, 2016: *Voda v rimski Emoni: razvoj vodooskrbe in komunalne infrastrukture v rimskih mestih: primer kolonije Julije Emone*. Ljubljana: Muzej in galerije mesta Ljubljane.
- Gotzmann, Inge H., 2015: Naturschutzbedeutung von Jagdpark und Tiergärten – erfassen und vermitteln. V: Porada, Haik Tomas, Heinze, Martin und Schenk Winfried (ed) *Jagdlandschaften in Mitteleuropa. Dietrich Dencke zum 80. Geburtstag. Siedlungsforschung. Archäologie–Geschichte–Geographie* 32, 399–410.
- Halbwachs, Maurice, 2001: *Kolektivni spomin*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Höfler, Janez, 2016: *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem: k razvoju cerkvene teritorialne organizacije slovenskih dežel v srednjem veku* [online]. Ljubljana: Viharnik.
- Hrobat, Katja, 2003: Šembilja na Rimskih cestah. O ustnem izročilu in arheoloških raziskavah. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Oddelek za arheologijo.
- Hrobat, Katja, 2005a: Šembilja na rimskih cestah. O mitološkem presežku in arheološkem indikatorju na Krasu in Brkinih. *Annales*, 15/2, 263–274.
- Hrobat, Katja, 2005b: Ajdi z Ajdovščine nad Rodikom. *Studia mythologica Slavica*, 8, 99–112.
- Hrobat, Katja, 2009a: Percepcija prostora skozi folkloro: ‚mrtva počivala‘ in voda v vlogi meje z onostranstvom na Krasu. *Annales*, 19/2, 341–352.
- Hrobat, Katja, 2009b: Folkloro v vlogi označevanja vaških mej kot prostorskih vrzeli v onstranstvo. Primer Rodika. *Studia mythologica Slavica*, 12, 207–222.
- Hrobat, Katja, 2010: *Ko Baba dvigne krilo: prostor in čas v folklori Krasa*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Hrobat Virloget, Katja, 2011: Ustno izročilo o kraški krajini: o času, prostoru in mitični babi. *AR: arhitektura, raziskave*, 3, 41–46.
- Hrobat, Katja in Čebren Lipovec, Uršula, 2008: Križišča niso nikoli sama. Mejni prostori na Krasu in v Istri. *Studia mythologica Slavica*, 11, 43–68, 25–37.
- Ilakovac, Boris, 1982: *Rimski akvedukti na področju sjeverne Dalmacije*. Zagreb: Liber; Zadar: Arheološki muzej.
- Levi, Giovanni, 1995: *Nematerialna dediščina: življenjska pot piemontskega eksorcista iz XVII. stoletja*. Ljubljana: ŠKUC, Filozofska fakulteta, Znanstveni inštitut.
- Katančič, Matija Petar, 1795: *Opinium scriptorum de situ Neuioduni*, V: *Specimen philologiae et geographiae Pannoniorum*, Zagreb, 182–192.
- KLDB, 1937: *Krajevni leksikon dravske banovine: krajevni repertorij z uradnimi, topografskimi, zemljepisnimi, zgodovinskimi, kulturnimi, gospodarskimi in tujskoprometnimi podatki vseh krajev dravske banovine*. Ljubljana: Uprava Krajevnega leksikona dravske banovine (dostopno na: www.dlib.si).
- Kropčej, Monika, 2008: *Od ajda do zlatoroga: slovenska bajeslovna bitja*. Celovec: Mohorjeva.
- Lovenjak, Milan, 1997: Novi in revidirani rimski napisi v Sloveniji. *Arheološki vestnik*, 48, 63–88.
- Lovenjak, Milan, 2006: Rimski miljniki na Dolenjskem. Rimske ceste in projekt avtocest, Delno dopolnjen separat iz revije *Rast*, 2 (104), 39–47.
- Lovenjak, Milan, 2014: 1800 let star rimski miljnik iz Velike vasi pri Krškem. V: Velika in Gorenja vas, Leskovec pri Krškem. Spahalič, J. (ur.). *Velika vas: Fotografika*, Boštjan Colarič, 6–8.
- Šašel Kos, Marjeta 2015 Izginjajoči nagrobnik in druge zgodbe iz Emone. Inštitut za arheologijo ZRC SAZU. Ljubljana. Založba ZRC.

- Mencej, Mirjam, 2006: *Coprnice so me nosile. Raziskava vaškega čarovništva v vzhodni Sloveniji na prelomu tisočletja*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo.
- Mihelič, Miha, 2011: *Simbolni in mitološki vidiki poznobronastodobne zakladne najdbe Kanalski Vrh I*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za arheologijo.
- Mihelič, Miha, 2012: Poznobronastodobni depo Kanalski Vrh I v kontekstu alkimije, arheoastronomije in ustnega izročila. *Arheo* 29, 7–51.
- Petru, Peter, 1977: *Neviodunum – Drnovo pri Krškem*. Maribor: Obzorja.
- Petru, Simona, Petru, Peter. 1978: *Neviodunum (Drnovo pri Krškem): katalog najdb*. Katalogi in monografije 15. Ljubljana, Narodni muzej.
- Pirkovič, Ivo, 1966: Gradovi umirajo (10). *Dolenjski list* (28.04.1966, 17/17). Nepag.
- Pleterski, Andrej, 1983: Mala vas – Srebrnik. *Varstvo spomenikov*, 25, 201–202.
- Pleterski, Andrej, 1997: Mitska stvarnost koroških knežjih kamnov. Zbirka Zgodovinskega časopisa 17. Ljubljana. Zveza zgodovinskih društev Slovenije in Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti.
- Pleterski, Andrej, 2014: *Kulturni genom: prostor in njegovi ideogrami mitične zgodbe*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Preinfalk, Miha, 2013: Pesnik, slikarka in glasbenik – oporoke treh Auerspergov s Šrajbarskega turna. *Kronika (Ljubljana)*, letnik 61, št. 1, 85–104.
- Rajšp, Vincenc in Ficko, Majda, 1996: *Slovenija: Na vojaškem zemljevidu 1763–1787. Opisi, 2. zvezek; sekcija 220*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU in Arhiv republike Slovenije.
- Rihter, Jernej, 2011: Odnos do arheološke dediščine na Drnovem pri Krškem (Neviodunum) skozi časopisje od sredine 19. do sredine 20. stoletja. *Profil: revija študentskega arheološkega društva*. Študijsko leto 2010/2011, 3–15.
- Rihter, Jernej, 2014: Drobeci iz preteklosti Velike vasi in Gorenje vasi v Leskovcu pri Krškem. Prebivalci in njihovo polje v luči franciscejskega katastra, topografije in ustnega izročila. V: *Velika in Gorenja vas, Leskovec pri Krškem*. Rihter, Jernej et al. (ur.). Velika vas: Fotografika, Boštjan Colarič, 9–87.
- Rihter, Jernej, 2015: *Drnovo pri Krškem: retrogradna analiza katastra, ustno izročilo, arheološka topografija in mitična pokrajina*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za arheologijo.
- Rutar, Simon, 1899: Rimska cesta »Aquileia-Siscia«. – *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko*, 9/4, 113–119.
- Rutar, Simon, Premmerstein, Anton, 1899: *Römische Strassen und Befestigungen in Krain mit Karten und Facsimilien*. Dunaj: K. K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der kunst- und historischen Denkmale.
- Slapšak, Božidar, 1995: Možnosti študija poselitve v arheologiji. *Arheo: arheološka obvestila: glasilo Slovenskega arheološkega društva*, 17, 3–84.
- Smukovič, David, 2014: *Korenine cerkljanske fare*. Ljubljana: Salve.
- Snoj, Marko, 2009: *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*. Ljubljana: Modrijan, Založba ZRC.
- Stražar, Stane, 1979: *Moravska dolina: življenje pod Limbarsko goro*. Moravče: Odbor za izdajo knjige pri krajevnih skupnostih Moravče, Peče, Velika vas in Vrhpolje-Zalog, Ljubljana: Mladinska knjiga.

- Šmitek, Zmago, 2012: *Poetika in logika slovenskih mitov: ključi kraljestva*. Ljubljana: Študentska založba.
- Štular, Benjamin in Hrovatin, Ivan M. 2002: Slovene pagan sacred landscape: study case: the Bistrica Plain. *Studia mythologica Slavica*, 5, 43–68.
- Štular, Benjamin, Hrobat, Katja, 2010 O tvorni souporabi arheoloških in etnoloških virov in metod. V: *Mirila : kulturni fenomen*. Pleterski, Andrej, Šantek, Goran Pavel (ur.). *Studia mythologica Slavica - Supplementa* 3. Ljubljana: Založba ZRC. 45–54.
- Tardieu, Greg, 1986: *The Roman Water System: its contribution to the succes and failure of ancient Rome*. Master thesis, Faculty of the Department of History San José State University.
- Tomazin, Matej, 1931: Vodovod za Krško dolino. *Slovenec*, LIX/55, (8. 3. 1931), 3.
- Urbas, Tončica, 1961: Črtalo v severovzhodni Sloveniji. – *Slovenski etnograf*, 14, 41–50
- Valvasor, Janez Vajkard, 2010a: *Slava vojvodine Kranjske, V. knjiga: O starih in najstarejših prebivalcih deleže Kranjske*. Ljubljana: Zavod Dežela Kranjska.
- Valvasor, Janez Vajkard, 2010b: *Slava vojvodine Kranjske, VIII. knjiga: O svetnikih, patriarhih, škofih, redovih in farah na Kranjskem*. Ljubljana: Zavod Dežela Kranjska.
- Valvasor, Janez Vajkard, 2011: *Slava vojvodine Kranjske, XI. knjiga: O mestih, trgih, gradovih in samostanih na Kranjskem*. Ljubljana: Zavod Dežela Kranjska.
- Verbič, Tomaž, 2004: Stratigrafija kvartarja in neotektonika vzhodnega dela Krške kotline. 1. del: Stratigrafija. – *Razprave SAZU*, Razred za naravoslovne vede IV, 45, 3, 171–225.
- Witticke, Helmut, 2015: Waldwirtschaft und Jagd im Fürstentum Schwarzburg-Rudolstadt. V: Porada, Haik Tomas, Heinze, Martin und Schenk, Winfried (ed.), *Jagdlandschaften in Mitteleuropa. Dietrich Dencke zum 80. Geburtstag. Siedlungsforschung. Archäologie-Geschichte – Geographie* 32, 133–160.
- Zannini Quirini, Bruno, 2005: Onstranstvo v verstvih antičnega sveta. V: Xella, Paolo (ur.). *Arheologija pekla: onstranstvo na starem Bližnjem vzhodu in antiki*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Žvanut, Katja, 2001: Nekaj misli o pomenu uporabe spolij pri gradnji v srednjem veku. *Arheo: arheološka obvestila: glasilo Slovenskega arheološkega društva* 21, 27–36.

ARHIVSKI VIRI IN KARTE:

- SI ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, k. o. Cerklje ob Krki: mapni list II N 364A (1824); zapisnik zemljiških parcel N364 PS (25. 4. 1825).
- SI ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, k. o. Drnovo: cenilni elaborat, N 033PZ (Uvod&12).
- SI ARS, AS 181, Reambulančni kataster za Kranjsko, k. o. Cerklje ob Krki: mapni list 2 N 364A (1869).
- SI ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 56, Pfarr Haselbach; Bekantnuß Tabell. Fas. 18. Dorf Forst.
- Karta: Druga vojaška izmera. The second Military Survey. Dostopno: <http://mapire.eu> (17.1.2017).
- Karta: Gurkfeld, Rann und Samobor. Bl 5655. 1:75.000. Militärgeographisches Institut (1882). Dostopno: www.dlib.si (24.4.2014).
- Karta: Gurkfeld und Rann. 5655. 1:75.000 Militärgeographisches Institut (1943). Dostopno: www.dlib.si (13.1.2017).

AREA OF THE SOUTHEAST ROMAN ROAD TO NEVIODUNUM
(DRNOVO PRI KRŠKEM) IN ORAL TRADITION

JERNEJ RIHTER

The south-eastern part of the land Drnovo is represented by two areas, Sap and Bore, which taking an important role in traditional conception of the landscape as well as for inhabitants of surrounding villages. Especially the area of Bore is holding numerous oral traditions connected with supernatural experiences. There are also a lot of topographical information connected with the former appearance of nowadays highly degraded area, which allows us to reconstruct some aspects of the past landscape. Among different narrations connected with area between Sap and Bore, there are few which mention the existence of the “gate” as the entrance to the Roman town Neviodunum. The oral tradition from 1930s connects them with the visible remains of some architecture made of stone at Bore or with embossment at the modern road to Cerklje ob Krki. Historical analyses of the observed area show that the existence of the archaeological remains made of stone, preserved above the ground after the second half of the 19th century, is doubtful. We have shown that these remains are probably connected with some other unknown modern activities in that area, but nevertheless they were still in the function of keeping the traditional memory of the gate. A similar tradition of “gate to Neviodunum” for which we reveal that it is probably connected with a Roman milestone found in the 17th century, is known from the vicinity (the village of Vihre). According to this in the area between Sap and Bore in the distant past (before the middle of the 19th century) we cannot exclude the existence of any architecture made from stone nor earth nor even Roman milestone in secondary position. In this way, the highlighted role of Bore leads us to consider the perception of the archaeological remains within community that possessed it. On the base of results of retrogradual analysis of land cadastre from 1824 with confrontation of historical data, toponomy, and archaeological topography is clearly visible that the area of Sap-Bore represents south-eastern border of land that belongs to village Drnovo, and it also coincides with the southeast necropolis of Neviodunum along the road to Cerklje ob Krki (i.e. Cerkljanska cesta). The same situation was documented even in land at the eastern, southern, and western necropolis of Neviodunum. With insight on the formation of the land of Drnovo, it is clearly seen that the earliest cultivated grounds (and settlement) were avoiding necropolises but in further development they had to take into cultivation even parts of them. The toponomy of these late cultivated areas of field on necropolises is very clear – Kamni, Kamen, Kamence, Na kamnih (names are based on the word “stone”). In our case, the etymological meaning of the land name Sap is similar and it describes remains such as dykes or ruins based on anthropogenic activities.

The settlement of Drnovo took place immediately above the ruins of Neviodunum. Direct daily connection and cohabitation with antique ruins of their

inhabitants was resulting in the formation of their own identity based on Romans as important predecessors. The oral tradition in Drnovo as in other villages emphasizes the inhabitants of Drnovo as special and different from others in the vicinity. For example, in oral tradition it was believed that they are “old Romans” and that “village Drnovo” from including Roman times until present was destroyed only three times. According to this, the role of Bore as a location of a Roman gate is more understood among the community of Drnovo and surrounding communities. We can conclude that the location of Roman gate in Bore in tradition represents or emphasizes the passage to land of Drnovo or more precisely to the suburbia of Neviodunum which begins with the necropolises (and its remains).

We can conclude that the collective memory of inhabitants of Drnovo is based on the Roman remains through which the process of identification with Romans occurred. In this way, the process of appropriation of the Roman past into narration of their own origins was also accomplished. Consecutively, in this way, the community had acquired topographical continuity, which served as a mythical unit into which they were projecting their own spiritual imaginations in the purpose of shaping their own mental landscape. Topographical unit as a mythical unit of Drnovo is covered with immediate area of Neviodunum and its necropolises. This unit is also in accordance with the extension of the cultivated land of Drnovo. Outer borders of the early extent of the land were firstly dictated by necropolises, but later the progress of cultivation in some cases had overgrown the areas of the necropolis. The external boundaries of Drnovo land are usually full of supernatural beings and other motifs connected with them. The density of their presence is bigger on the areas of necropolises than in other places. Significant motifs are: headless man, lights as (night)witches, meeting places of witches, wild hunters, presence of the golden calf or treasure and in one case (from eastern necropolis) even Hiure (flying creatures in half human and half bird shape). The above discussed parts of land (Sap and Bore) have exactly this (liminal) role in the conception of the land of Drnovo.

Jernej Rihter, mladi raziskovalec, Inštitut za arheologijo, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana, Slovenija, jernej.rihter@zrc-sazu.si